

שיעורי סיכום וחזרה הלי עירובין

שיעור 9- דירת גוי בחצר ישראל (סי' שפב)

א. איסור טלטול בחצר שדר בה גוי

הסימן שלנו עוסק בדין דרבנן מיוחד. ככל הנראה יש שתי סוגים של 'משמרת' בחז"ל. כתוב בתורה (ויקרא יח ל): "וַיִּשְׁמְרֶתֶם אֶת מְשֻׁמְרֹתַי" ולמדו חז"ל באסמכתא מפסוק זה "עשו משמרת למשמרתני" (יבמות כא א) שיש להחמיר ולגזור גדרות, על מנת שלא לעבור על האיסור עצמו.¹

רוב איסורי דרבנן הם 'משמרת' פרטית- גזירה על דין דאורייתא כדי לא לעבור על איסור. יש גזרות שהן כלליות- יש משמרת כללית שעניינה לשמור על היהודי שלא יעזוב את חיי התורה והמצוות.² לדוגמא דין פת גויים ובישול גויים שגזרו משום חתנות (ע"ז לו ב) שלא יטמע בגויים.

בסוג של גזירה כזו אנו עוסקים בסימן שלנו. חז"ל אסרו לטלטל בחצר שגר בה גוי. במשנה (עירובין סא ב): "הדר עם הנכרי בחצר או עם מי שאינו מודה בעירוב הרי זה אוסר עליו רבי אליעזר בן יעקב אומר לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה". והגמרא מסבירה (שם סב א) שלשתי השיטות הגוי אוסר טלטול בחצר כי חז"ל רצו להרחיק יהודי מלגור עם גוי כדי שלא ילמד ממעשיו המחלוקת הייתה האם לגזור באדם אחד שדר עם גוי. בדרך כלל, מאחר והגויים חשודים על שפיכות דמים, לא מצוי שיהודי יגור בחצר עם גוי לבד, אלא רק עם עוד דיהודי, ולכן לדעת רבי אליעזר בן יעקב, גזרו רק בשני יהודים בחצר, כמו בכל גזרת חז"ל שלא גזרו במקום שלא שכח. מאידך, לדעת רבי מאיר (ת"ק) גזרו גם ביהודי אחד, מאחר ולפעמים קורה שיהודי גר לבד עם גוי.³

¹ לדעת השאלות (מטות קלו) שורש החיוב הוא מהפסוק 'והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה'. ועי' בהעמק שאלה (סי' ב) שהרחיב בירור במחלוקת זו (האם הלימוד הוא מושמרתם או מוהבדלתם) ובנפ"מ בלמודים השונים.

² צריך להבחין, שלעיתים לטובת המערכה הכללית, לקיום התורה והמצוות, יש להקל. השו"ע בהלכות שבת (סי' שו סעי' יד) פוסק שמי שהודיעו לו בשבת שביתו נחטפה מביתו והולכים להמיר את דתה, מצווה לחלל שבת אפילו באיסור דאורייתא להצלתה. ומקשים האחרונים (ט"ז ס"ק ה ומג"א ס"ק כט) מדוע? והרי אין אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבדך? ועוד שבסימן שכח (סעי' ו) נפסק שמי שאונסים את ביתו לעבור עבירה בשבת אסור לחלל שבת להצלתה, בדיוק היפך ממה שכתוב פה? ועוד שהדבר נתון במחלוקת בין הרשב"א (שו"ת ח"י סי' רסז) לתוס' (שבת ד ד"ה וכל!) ותירצו שכאשר החשש הוא לעבור עבירה אחת, לא מחללים שבת, אך כאשר החשש הוא לעקירת כל התורה והמצוות מאותה בת- מחללים שבת. אם מצאנו שלפעמים אנו דוחים מצווה אחת מפני חברתה מתוך המעלה שבזו על פני זו, שהרי "עשה דוחה לא תעשה". קל וחומר שיש מקום לביטול של כמה מצוות על מנת שתקיים התורה כולה. וכמאמר הגמרא (ברכות סג א) הידוע: "אמר רבא האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מסיפיה לרישיה מדריש... הפרו תורתך מאי טעמא משום עת לעשות להי" ובמסכת תמורה (יד ב וע"ע גיטין ס א) דרשו רבי יוחנן וריש לקיש מפסוק זה שמוטב תיעקר תורה ואל תשכח תורה מישראל. וזהו הטעם לכתבת תורה שבעל פה.

³ יש להעיר, שרבי מאיר לשיטתו- דחייש למיעוטא. ביבמות קיט א ובעוד מקומות בש"ס (ע"ז ע"ז לד ב, חולין פו א)

כלשון הטור: "ודבר זה מדרבנן שחששו שמא ילמד הישראל הדר עם הנכרי ממעשיו וביקשו עילה כדי למנוע דירת ישראל עם הגוי, הילכך אמרו שאוסר עליו כדי שיקשה בעיניו דירתו ויצא משם".

בגדר האיסור כתב הביאור הלכה (ד"ה אז): "פשוט הוא דאינו אוסר עליהם רק להוציא מבתיהם ומביתו של עכו"ם לחצר או למבוי אבל בחצר גופא או במבוי כלים ששבתו בתוכם בודאי מותר לטלטל". והביא ראיות לזה, וכתב שלדעת מהרי"ל (הביאו מג"א סי' שסג והגר"ע איגר פה): "במקום שיש גוי עשאו חכמים לחצר ככרמלית שאסור לטלטל ביותר מארבע אמות". ואין כן הלכה, אלא כלים ששבתו בחצר מותר לטלטל.

ב. אופן האיסור

אחרי שהגדרנו את מקור האיסור וטעמו, הסימן מתחלק לשני חלקים. א. אופן האיסור - כלומר, מהם התנאים בהם דירת גוי אוסרת. ב. הדרכים להיתר.

אופן האיסור מתחלק להגדרות ולמקרים. הגדרות: שני יהודים וגוי אחד, דריסת רגל. מקרים: השאיל או השכיר דירתו לגוי, ישראל וגוי בבית אחד, ישראלים שכירים של גוי, ישראל וגוי בחצר אחת וישראל נוסף בחצר סמוכה. שתי חצרות זו לפני מזו.

1. שני יהודים וגוי אחד - ההגדרה הראשונה עוסקת ביסוד האיסור ובטעמו, והיא מתחלקת לשלש: כמות האנשים, בכמות דירות והיחסים ביניהם.

1* כמות האנשים - כפי שראינו לעיל, לדעת רבי אליעזר בן יעקב לא גזרו אלא בשני יהודים הדרים עם הגוי בחצר, מאחר ולא מצוי שיהודי אחד ידור עם גוי בחצר, ולא גזרו בדבר שאינו שכית. ולדעת רבי מאיר, כאמור לעיל, אפילו ביהודי אחד גזרו. והגמרא (סב ב) מכריעה: "אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי אליעזר בן יעקב ורב הונא אמר מנהג כרבי אליעזר בן יעקב ורבי יוחנן אמר נהגו העם כרבי אליעזר בן יעקב"⁴. וכתבו התוס': "ואף על גב דבכל דוכתא קיימא לן כר' יוחנן לגבי שמואל בהא קיי"ל כשמואל דאמר הלכה אפילו בפירקא דריש לה דקיי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב". והוסיפו התוס' שכן נראה מהמשך הגמרא שם כתוב שדין זה היה פשוט לרב יוסף ואביי כדין ביצה שמותר לאוכלה בכותח (ואין בזה איסור בשר בחלב). וכך פסק השו"ע (סע' א): "הדר עם הגוי בחצר אינו אוסר עליו עד שיהיו שני ישראלים". ועי' להלן 1ה.

1** כמות הדירות - התוס' (עירובין עד ב ד"ה מבוי) כתבו תנאי נוסף. לא די בשני יהודים שגרים בחצר שהגוי גר בה, אלא צריך שיגורו בשתי בתים נפרדים ולא באותו בית. לא די בשני יהודים שגרים בחצר שהגוי גר בה, אלא צריך שיגורו בשתי בתים נפרדים ולא באותו בית. וכך פסק הרא"ש (פ"ו סי' א) והטור. והבית יוסף מדייק מלשון הטור (וכך אכן מפורש בתוס' וברא"ש הנ"ל): "משמע בהדיא שכל שדרים בבית אחד אפילו כמה בני אדם אף על פי שאינם סמוכים על שולחן

⁴ רש"י: "הלכה - דרשינן לה בפירקא ברבים. מנהג - בפירקא לא דרשינן, אבל אורויי מורינן לה בבא לישאל, ומאן דאמר נהגו - אורויי נמי לא מורינן, אבל אי עבדי - לא מחינן בידיהו".

אחד אלא כל אחד תפיסתו לעצמו מכל מקום כחד חשיבי כיון שדרים בבית א". ופסק השו"ע: "עד שיהיו... בשני בתים".

***1 היחסים ביניהם - פסק הרמב"ם (הל' עירובין פ"ה הל' טז): "ודין ישראל אחד ודין רבים שהן סומכין על שלחן אחד דין אחד הוא". וכך ביאר הבית יוסף את לשון הטור: "ואוסרין זה על זה - לאפוקי האחים שמקבלים פרס מאביהם וישנים בבתיהן", כלומר שאם סמוכים על שולחן אחד, נחשבים כיחיד ולא כרבים, ואין רשות הגוי אוסרת עליהם. וכך פסק השו"ע. ובשער הציון (ס"ק ג) הביא מהדמשק אליעזר (ס"ק ו) שהקשה מנ"ל להקל בזה, בשלמא בסמוכים על שלחן אחד וישנים בבית אחד, אך בישנים בשני בתים, אם היו מוליכין עירובין למקום אחר היו צריכים לערב כל אחד בפני עצמו, ואם כן הוא הדין הכא? אך העיר השע"צ שמלשון הרא"ש משמע כדברי השו"ע.

מתחת ההגדרה הזו נופלים שמנה פרטים: השאיל או השכיר דירתו לגוי, שכר בית מהגוי, השכיר או השאיל דירתו לישראל חברו, ישראלים שכירים של גוי, ישראל וגוי בחצר אחת וישראל נוסף בחצר סמוכה, ספינה, חצר גוי מפסיקה בין שתי חצרות ישראל, ישראל וגוי בבית אחד.

1א. השאיל או השכיר דירתו לגוי - הרשב"א בעבודת הקדש (ש"ד סי' ג) כתב מציאות שבה

למרות שגוי גר עם יהודים בחצר לא אוסר עליהם. במקרה שבעל הבית יהודי, והגוי שכר ממנו את הדירה. והסברה: "שלא השאיל והשכיר לו על דעת שיאסור עליו". ורמ"א פסק את דבריו: "ישראל שהשכיר או השאיל ביתו לעכו"ם, אינו אוסר עליו דלא השכיר או השאיל לו ביתו כדי שיאסור עליו".

הסברה קשה! שהרי חז"ל אסרו מחשש שמא ילמד ממעשיו, ולכאורה זה לא תלוי בדעת האדם, אם התכוון שיאסור עליו או לא, סוף סוף הוא גר עם גוי בחצר?! בשו"ת חת"ס (או"ח סי' צב) מתרץ שברשב"א מובא טעם נוסף, שזה דבר לא שכוח, שיהודי ישכיר או ישאיל דירה לגוי, ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן. וכן הביא המשנה ברורה (ס"ק ז).

ולדעת הגר"א (משנ"ב שם) אין להתיר אלא אם כן התנה המשכיר מתחילה שיכול לסלק את השוכר משם בכל עת שירצה.

ובביאור הלכה (ד"ה אינו אוסר) מחדש שההיתר הוא רק בתנאי שהמשכיר דר שם, אך אם אין המשכיר דר באות חצר, אלא שהשכיר מספר בתים, חלק ליהודים וחלק לגוי, בזה לא שייך הטעם הראשון של הרשב"א שלא השכיר על דעת שיאסור עליו, שהרי אינו דר שם. ויש בזה מחלוקת אחרונים: לדעת החמד משה והברכי יוסף- במקרה זה אסור לטלטל. לדעת החיי אדם- מותר. ומסיק הביאור הלכה להחמיר בזה, כי עצם הדין מפוקפק והרבה אחרונים תמהו עליו, ודי להקל במה שמפורש ולא יותר.

1ב. שכר בית מהגוי - האור זרוע כתב שאפילו אם שכר ישראל בית מהגוי לדור בו, אסור

לטלטל בלי לשכור שוב רשות להשתמש בדירת הגוי בשבת (וכדלהלן בדרכי היתר) כי השכירות שהצריכו חכמים לטלטול בשבת לא נכללת בשכירות לדור בבית. וכך פסק רמ"א (סע' א): "אבל אם הבית של גוי ושכרו ישראל ממנו וגוי דר בבית עמו, אין שכירות הבית מועיל לעניין שכירות

העירוב". ופירש המשנה ברורה (ס"ק י) שלגוי יש חדר בבית שאין ליהודי רשות להכנס אליו, שאם לא כן, היה מותר לטלטל והגוי לא היה אוסר לפי שיש ליהודי רשות בכל הבית והרי זה כאילו שכרו ממנו. כדין שכירו ולקיטו של הגוי שיתבאר בהמשך.

ג1. השכיר או השאיל דירתו לישראל חברו - הבית יוסף הביא משו"ת מהרי"ל (סי' קנו)

שאם השאיל או השכיר יהודי את דירתו ליהודי אחר, ושניהם דרים באותה חצר, אע"פ שלענין עירוב אם היו רק שניהם, לא צריכים עירוב. אם גר שם גוי- אוסר עליהם וצריכים לשכור ממנו רשות. וכך פסק רמ"א (סעי' א)⁵.

ד1. ישראלים שכירים של גוי - במסכת עירובין (סד א) הובא דין 'שכירו ולקיטו' של גוי,

כלומר יהודי שעובד אצל גוי, פותר את הבעיה, ומערבים איתו ולא צריך לשכור מהגוי. והוא הדין אם יש לגוי כמה יהודים ששכורים לעבודתו וגרים בביתו, הגוי לא אוסר עליהם, לפי שיש להם רשות להיות בבית ולהשתמש בחדריו. בבית יוסף מוסיף שאפילו אם לכל אחד מהם יש חדר בפני עצמו, אינם צריכים לערב זה עם זה ולשכור רשות מהגוי, כיון "שאפשר שלמחר יעלה על דעת בע"ה להחליף חדריהם או לתת להן מקום בבית עצמו הוה ליה כאילו יש להן רשות בכל הבית דלא מיקרי יחוד מקום אלא כשמפרש ואומר לא יהיה לך רשות כי אם בחדר זה לבדו".

ופסקו השו"ע ורמ"א (סעי' טז): "אם יש לעכו"ם ה' שכירים או לקיטים ישראלים דרים בביתו, אין דירתם חשובה דירה שיאסרו זה על זה. הג"ה. דשכירות של עכו"ם אינו אוסר אם שכרו מבעל הבית".

ובביאור הלכה (ד"ה אין דירתם) העיר שרק באופן זה לא אוסרים היהודים אחד על השני, אך אם שכרו שני יהודים כל אחד חדר מגוי, אוסרים אחד על השני וצריכים לערב וגם לשכור רשות מהגוי אם הוא עדיין דר שם.

ה1. ישראל וגוי בחצר אחת וישראל נוסף בחצר סמוכה - במסכת עירובין (עד ב) מתואר

מצב בו יש בית של יהודי שיש לו חצר משותפת עם בית של גוי, ויש לו קיר משותף עם יהודי אחר ויש שם חלון. אסרו חכמים לערב דרך החלון, ולהוציא דרכו לבית הסמוך לחצר וממנו לחצר- על מנת שהיהודי לא ישאר לגור שם עם הגוי, כדי שירגיש שהוא בודד ויפחד מהגוי. אמנם בפשטות ליהודי בבית הסמוך לחצר מותר לטלטל, שכאמור לעיל לא גזרו באופן זה⁶ וכפי שכתב משנה ברורה (ס"ק סז): "אפי' אם נתערבו ע"י חלונות שיש ביניהם ואף על גב דמשום ישראל זה שמטלטל ג"כ דרך ביתו של ישראל מסתברא דלא מיקרי שנים במקום עכו"ם לאסור דלא שייך זה רק כששניהם מטלטלים דרך פתחם לחצר אפי"ה גזרו בזה מטעם אחר דאם יהא מותר ישראל פלוני לטלטל דרך

⁵ בביאור הלכה הביא שהגר"א תמה על זה, שהרי אחד התנאים לאיסור היה שהם אוסרים זה על זה, ופה הרי לא אוסרים זה על זה אפילו בלא עירוב. ונשאר בצ"ע.

⁶ ואם זה נכון יש כאן קושיה- שהרי ההיתר לטלטל ביחיד הוא מפני שהוי מילתא דלא שכיחא דלא גזור בה רבנן, והשתא מאי חזית לאסור לערב באופן זה? והא הוי מילתא דלא שכיחא? ולכן נ"ל ביאור הסוגיה שכתב התורת חיים ע"ש.

ביתו של זה לחצר יסמוך הישראל ע"ז וידור עם עכו"ם דלא מסתפי משום שהוא יחיד שהרי עוד ישראל אחר מצוי כאן וילמוד ממעשיו של עכו"ם".

ונחלקו רש"י ור"י האם האיסור לערב יחד הוא רק במקרה בו יש חלון בין הבתים או גם במקרה בו יש פתח בין הבתים. לדעת רש"י בכל מקרה אסור לערב יחד, על מנת למנוע מצב שבו ישאר היהודי לדור בחצר אחת עם הגוי. לדעת ר"י, זיל בתר טעמא, מאחר ויש שם פתח הרי רגיל היהודי מהדירה הרחוקה מהחצר לעבור דרך הפתח אל החצר, והוא מצוי שם, ובכל מקרה ישאר היהודי הדר בחצר במקומו, ומותרים לערב יחד.

בשו"ע (סעי' יט) פסק: "חצר שישראל ועכו"ם דרים בה, ובית א' של ישראל אצל ביתו של זה ואינו פתוח לחצר וחלונות ביניהם, אינו יכול לערב עמו דרך החלון שביניהם כדי להוציא כליו דרך בית שכנו הפתוח לחצר. אבל אם פתח פתוח ביניהם, מותר. ויש מי שאומר דאף אם פתח פתוח ביניהם, אסור".

והמשנה ברורה (ס"ק סט) פסק להחמיר כרש"י.⁷

ובביאור הלכה (ד"ה כדי להוציא) הביא מחלוקת בין הרשב"א לריטב"א האם מותר לערב כדי להתיר טלטול בין הבתים, ללא הוצאה לחצר. לדעת הרשב"א מותר וכן משמע מרש"י. לדעת הריטב"א אסור.

ואם שכרו את מקום הגוי- הביא הביאור הלכה (הנ"ל) מחלוקת בין הרשב"אלתוס'. לדעת הרשב"א מותר, שלא גרע משני יהודים בחצר עם הגוי. לדעת התוס' אסור וכן דעת הריטב"א.

10. ספינה - הבית יוסף מביא ספק בראשונים האם בספינה שיש בה דירות צריך לשכור את רשות הגוי על מנת להתיר עירוב, או שמאחר ושכרו דירה בספינה מותרים לערב גם ללא שכירת רשות הגוי. ופשט הבית יוסף שחייבים לשכור מהגוי.⁸ והביא משבולי הלקט שכתב שנכון להבליע את שכר השכירות בתשלום על שכירות הספינה. ופסק רמ"א (סעי' כ): "ספינה שיש בה ישראלים רבים ויש להם בתים מיוחדים, צריכים לערב ולשכור רשות מן העכו"ם בעל הספינה או להבליעו בשכר הספינה".

ובביאור הלכה (ד"ה ויש להם) הביא שהרשב"א בעבודת הבית מסופק במחיצות מתפרקות האם נחשבות למחיצות על מנת להגדיר שיש בספינה זו בתים נפרדים. אבל כשהמחיצות קבועות, פשוט שנחשב לדירה. והוסיף עוד הביאור הלכה: "ודע דאפילו אם אין הישראלים נוסעים בספינה למשך יותר מלי יום גם כן צריכין לערוב ולשכור וליכא לפוטרים מטעם דאינם אלא אורחים וכההיא דסוף סימן ש"ע דלא אמרינן כן בשכולם אורחים וכמו בספינה דכל אנשיה אורחים וכמו שכתב שם הרמ"א בהג"ה ואף דאיכא העכו"ם בעל הספינה ג"כ עמהם אעפ"כ אין נטפלים לו וכמו שהכרענו

⁷ שער הציון סימן שפב ס"ק סז- ,דדעת רש"י לאו יחידאה, שהרב רבנו יהונתן והאור זרוע והרשב"א בעבודת הקודש מסכימים לדעתו, אכן בחידושו מצדד לשיטת התוספות, וכן הריטב"א שם, וצריך עיון".

⁸ ואע"פ שיש גאונים בהם כתוב שלא צריך, פירש הבית יוסף, שהם דיברו על מציאות שאין בספינה דירות. אבל כשיש ספינות, כמו שצריך לערב, צריך לשכור את רשות הגוי.

שם בסוף סימן ש"ע עיין שם בשע"צ אכן אם בעל הספינה ישראל נטפלים לו ואינם אלא כאורחים עד ל"י.

1. ת. ישראל וגוי בבית אחד - עיקר הדיון במקרה זה הוא בדרכי ההיתר. אעפ"כ אני מזכיר אותו פה, כי הוא גם פרט של הגדרת האיסור. אפילו כשהגוי והיהודי גרים בבית אחד ולא בשתי בתים בחצר, אם לכל אחד יש חדר מיוחד ואין רשות לאחד להכנס לחדר השני, הגוי אוסר (סעי' טו ומשנ"ב ס"ק נא).

2. דריסת רגל - ההגדרה השנייה עוסקת ביחסים שבין הגוי ליהודים.

בשו"ת הרא"ש (כלל כא סי' ד) כתב: "ואין הכותי אוסר אלא היכא ששני ישראלים דרים בחצר, או במבוי, והכותי דר עמהם, משום גזרה שמא ילמד ממעשיו, וכותי לא מוגר, משום דחייש לכשפים. אבל ישראל וכותי הדרים בשני חצרים ופתח ביניהם, מותר להוציא מחצרו של כותי לחצרו של ישראל. ואפי' שני ישראלים דרים בחצר, אין הכותי אוסר עליהם, כיון שאין לו דריסת הרגל עליהם". והסברה היא שכשואין לו דריסת רגל בחצר הרי אינו שכיח אצל היהודים ולא ילמדו ממנו וממעשיו הרעים (ט"ז ס"ק ה).

וכך פסק השו"ע (סעי' ג): "אם אין לעכו"ם דריסת רגל על הישראלים, אינו אוסר; כגון, שתי חצרות הפתוחות זו לזו ואין להם דריסת רגל זה על זה, ובחצר א' דר עכו"ם ובחצר א' דרים ב' ישראלים או יותר, מכניסין ומוציאין מחצר זו לחצר זו בשבת דרך חלון שביניהם ואין צריך לשכור מהא"י". בכלל הזה יש מחלוקת.

בסוף הסימן הביא הבית יוסף מרדכי שחולק. לשיטתו אוסר לטלטל במקרה זה אם יש חלון בין בית הגוי לבית הישראל, שאף על זה גזרו. אלא שבמקרה זה התירו כאשר החלון גבוה מעשרה טפחים ולא נוח תשמישו.

השו"ע (סעי' ג) פסק כרא"ש שמיקל: "אם אין לעכו"ם דריסת רגל על הישראלים, אינו אוסר; כגון, שתי חצרות הפתוחות זו לזו ואין להם דריסת רגל זה על זה, ובחצר א' דר גוי ובחצר א' דרים ב' ישראלים או יותר, מכניסין ומוציאין מחצר זו לחצר זו בשבת דרך חלון שביניהם⁹ ואין צריך לשכור מהגוי".

ויש בזה כמה פרטים.

2. א. פתחיהם יוצאים למבוי אחד - בביאור הלכה (סעי' ג ד"ה ואין צריכין) מעיר, שבפרט

השני שהזכיר המרדכי, והוא שאסור במקרה שפתחיהם יוצאים למבוי אחד לטלטל לשם, לא פירש השו"ע להיתר. אבל יש מקום להוכיח שהוא מתיר במקרה זה להוציא דרך חלונות, כי מביאור הגר"א מוכח שהשו"ע דיבר במקרה שאוסרים זה על זה במבוי ואפילו הכי התיר דרך חלונות.

⁹ במקרה בו עירבו יחד, שאם לא כן אוסר בכל מקרה. כל החידוש של השו"ע פה הוא שגוי לא אוסר במקרה זה (משנ"ב ס"ק טז).

לדינא מעלה הביאור הלכה- להחמיר. שאסור להוציא דרך חלון פחות מעשרה.

ב2. טלטול מחצר ישראל לחצר גוי דרך המבוי - "ולהוציא מחצרם לחצר גוי דרך המבוי [כשהוא מתוקן בלחי וקורה כדין] תלוי בזה אם לא היה במבוי זה רק חצר אחד של ישראל מותר ואם היו שתי חצרות של ישראל אסור שהרי הגוי אוסר עליהם את המבוי עד שישכרו ממנו" (משנ"ב ס"ק יח¹⁰).

ג2. חצר גוי מפסיקה בין שתי חצרות ישראל - בביאור הלכה הנ"ל כתב: "ודע דלדעת המחבר שפסק כהרא"ש דעכו"ם אינו אוסר ע"י חלון כיון שאין לו דריסת הרגל על ישראל אפילו אם חצר העכו"ם מפסיק בין שתי חצרות של ישראל אם הישראלים רוצים לטלטל מאחד לחבירו דרך חצר עכו"ם מותרים ע"י עירוב שיעשו ביניהם אף שבחצר העכו"ם מפסיק באמצע דכיון שאינו אוסר עליהם דירתו כמי שאינו כן מצדד הב"י בריש הסימן בפירוש דברי מהרי"ו".

ד2. שתי חצרות זו לפניו מזו - במקרה בו יש שתי חצרות זו לפניו מזו (בניגוד לזו בצד זו) הובאו בגמרא מספר ציורים. ישראל וגוי בחצר הפנימית וישראל אחר בחיצונה, ישראל בחצר הפנימית וישראל וגוי בחצר החיצונה, גוי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה. וציור נוסף בראשונים: גוי בפנימית וישראל בחיצונה.

ד2*. ישראל וגוי בחצר הפנימית וישראל אחר בחיצונה - במסכת עירובין (סה ב): "אמר רב יהודה אמר רב: ישראל ונכרי בפנימית וישראל בחיצונה בא מעשה לפני רבי ואסר ולפני רבי חייא ואסר". והגמרא מספרת שפעם ישבו רבה ורב יוסף לפני רב ששת, ורב ששת הסביר שפסק זה הוא לשיטת רבי מאיר (שאוסר כשגר יהודי אחד עם הגוי בחצר) שישראל וגוי בחצר, אסור לטלטל. רב יוסף לא קיבל הסבר זה, שאם כן, מה אכפת לי אם יש ישראל בחצר החיצונה? לכן הוא מסיק שזה כרבי אליעזר בן יעקב וכרבי עקיבא (שאמר שאמר שרגל שמותרת במקומה אוסרת שלא במקומה) ומדובר במקרה בו ערבו הישראלים יחד והגוי אוסר עליהם, ואם לא היה גוי היה מותר.

ופסק הרמב"ם (פ"ב מהל' עירובין הל' יא): "שתי חצרות זו לפניו מזו וישראל אחד וגוי דרים בפנימית וישראל אחר בחיצונה... הרי זה אוסר על החיצונה עד שישכור ממנו, שהרי רגלי שני ישראלים וגוי מצויים שם". וכך פסק השו"ע (סעי' יז).

¹⁰ בשער הציון (ס"ק יד) מעיר על לשון השו"ע שכתב 'דרך חלון שביניהם' - הרי בשו"ע מתואר מקרה בו יש שני חצרות וחלון ביניהם - ובמקרה זה, לפי האמור, מותר להוציא אפילו למבוי ולא רק לטלטל מחצר לחצר דרך החלון? אמנם במקור של דברי המחבר, בתשובת הרא"ש, מתואר מצב של שלש חצרות - שתיים של ישראל ואחת שלגוי, ושם אכן אסור להוציא למבוי כאמור, ולשון 'דרך חלון שביניהם' נכון.

המגן אברהם (ס"ק יג) הביא בשם המגיד משנה שיש מקלים במקרה זה לגמרי. כי להלכה רגל שמוותרת במקומה לא אוסרת שלא במקומה- ולכן מאחר ולפנימי מותר לטלטל אינו אוסר על החיצוני. ובמקרה זה אפילו לא צריך עירוב.

להלכה פסק המשנה ברורה כדעת השו"ע והט"ז ולא כמגן אברהם. והסביר בביאור הלכה (ד"ה אוסר): "לא העתקנו דעה זו במשנה ברורה מאחר שדעת הרמב"ם והמאור והראב"ד (מובא בח"י רשב"א) להחמיר בזה אף לדין וכן נוטה שם דעת הרשב"א בחידושו ובספרו עבוה"ק ג"כ כתב שלדעה זו הדעת נוטה וכן הריטב"א נוטה לדעה זו עיין שם וכן הסכים הרב המגיד וגם בדעת הרי"ף והרא"ש אינו ברור ואפשר שגם הם סוברים כן [ומה שהשמיטו דין זה משום דסמכו על הא דר"א בסוף פרקין וכמו שכתב במלחמות להרמב"ן] וגם הטור העתיק כן להלכה ועל כן קשה להקל בזה".

אבל- במקרה זה לפנימי מותר לטלטל בחצרו, שהרי הוא גר עם גוי אחד ויש רק ישראל אחד בחצר ובמקום כזה לא גזרו. כך ביאר רש"י בגמרא (את הביטוי פנימי במקומו). ואמנם הלבוש כתב שגם הישראל שבפנים אסור, אבל הט"ז (ס"ק טז) דחה את דבריו והעלה להקל. וכך פסק במשנה ברורה (ס"ק נח).

ד2** גוי בפנימית וישראל וגוי בחיצונה - בהמשך הגמרא הנ"ל: רבי אלעזר שאל את רב מה הדין במקרה בו "ישראל ונכרי בחיצונה וישראל בפנימית". והספק היה בסברה האם הגוי חושש מהיהודי הפנימי או רק מהחיצוני¹¹. ורב ענה לו "תן לחכם ויחכם עוד". ופירשו הראשונים שכוונתו להחמיר, "כי היכי דהתם אסור הכא נמי אסור" (רש"י). וכך פסק השו"ע (סעי' יז). וגם במקרה זה לפנימי מותר לטלטל בחצרו, הרי אין לגוי דריסת רגל שם.

ד2*** גוי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה - במסכת עירובין (עה ב) הגמרא אומרת שלדעת רבי אלעזר אם יש גוי בפנימית ושני יהודים בחצר חיצונה הגוי אוסר עליהם. מאחר ויש לו דריסת רגל בחצר החיצונה. וחייבים לשכור ממנו את רשותו. והרבה ראשונים פרשו שדין זה נכון רק כשיש שני יהודים בחצר החיצונה, אבל ביחיד מותר (רש"י, תוס' ועוד).

ופסק השו"ע (סעי' יז): "ואפילו גוי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה אוסר". הביאור הלכה מחדד שמדובר במקרה בו שני היהודים גרים בשני בתים, שאילו היו גרים בבית אחד, נחשבים כאחד.

ד2**** גוי בפנימית וישראל בחיצונה - כתב הרמב"ם (פ"ד מהל' עירובין הל' כב): "היה אחד דר בחצר זו ואחד דר בחצר זו אינן צריכין לערב אלא כל אחד מהן משתמש בכל חצירו, ואם היה גוי בפנימית אף על פי שהוא אחד הרי הוא כרבים ואוסר על החיצונה עד שישכרו מקומו". הבית יוסף דייק מדבריו שאם דר גוי אחד בחצר הפנימית ויהודי אחד בחצר החיצונה- אסור לטלטל.

¹¹ כלומר האם זו מציאות שכיחה, כי ישראל לא מפחד לגור עם גוי באופן כזה (חצר חיצונה) או שמפחד, כי הישראל שבפנימית לא מציל עליו, מאחר והגוי לא מפחד ממנו, שיכול לטעון שהיהודי יצא.

ועל פי זה כתב השו"ע: "ויש מי שאומר שאפילו גוי בפנימית וישראל אחר בחיצונה אוסר". והסברה היא מראית העין, שלא יודעים מי גר בפנימי ויראו שהיהודי מטלטל שם, ויבואו להקל ולטלטל כשחיים שני יהודים עם גוי.

אבל הטי"ז (ס"ק יח) חולק וביאר שהרמב"ם מודה לרש"י ותוס' שכל יש ישראל אחד וגוי אחד, אפילו אם הגוי בחצר הפנימית, אינו אוסר.

להלכה המשנה ברורה (ס"ק נט) פוסק להקל: "כי הרבה אחרונים דחו זה מהלכה"

ג. דרכי ההיתר

אחרי הגדרת האיסור, נעסוק בדרכים להתיר. בסימן דנים בארבעה דרכים: ביטול רשות, עירוב, שאלת רשות מהגוי, שכירות מהגוי. שני הראשונים לא מועילים והאחרונים מועילים. הדיון המרכזי, בעל הסעיפים הרבים ביותר הוא שכירות מהגוי הדיון הזה יהיה האחרון בו נעסוק.

1. ביטול רשות - ניסיון הפתרון הראשון שמוצע בסימן, אינו מועיל. הגמרא במסכת עירובין (סג ב) מספרת שכמה יהודים גרו עם גוי¹² והוא לא הסכים להשכיר להם את דירתו. אביי הציע להם פתרון, שכולם יבטלו את רשותם לאחד מהם, ואז נחשבים ליחיד שגר עם גוי ומותר טלטול. רבא חלק ואסר מפני מראית עין¹³. וכך מפורש בדף סב (א): "ואמרו רבנן אין ערוב מועיל במקום גוי ואין ביטול רשות מועיל במקום גוי עד שישכיר". וכך פסק השו"ע (סע' ב).

¹² והראשונים מסופקים האם שם הגוי היה לחמן או המן- ובספר דף על הדף כתוב: "מובא בספר דרך שיחה (ע' כח) הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א אמר שאלוני למאי נפקא מינה בזה ובשביל מה הוצרכו התוס' להעתיק גירסת ר"ח בזה ואמרתי הרי אמרו שלא ליתן שם על שמו של אדם רשע והנה במה ש"שם רשעים ירקב" יש לדון אם זה דין או שהוא קללה ונפק"מ שאם זה "דין" לא שייך אצל גוי ואם זו קללה שייך גם בגוי וממה שגוי נתן לשם המן על כרחך שזה דין ע"כ".

ועיי' מדרש רבא (בראשית פרשה מט): "וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, מה טעמיה ושם רשעים ירקב". הא קמן שזהו דין. והובא בספר חרדים (מצוות עשה מדברי קבלה ומדברי סופרים פרק ד): "א"י יצחק כל המזכיר צדיק ואינו מברכו עובר בעשה שנא' זכר צדיק לברכה, וכל המזכיר רשע ואינו מקללו עובר בעשה שנא' ושם רשעים ירקב".

¹³ בש"ך (יו"ד סי' פז ס"ק ו) דן אם חוששים למראית עין באיסור דרבנן והראה מכמה מקומות שחוששים:

א. במסכת שבת (נד ב) שנינו, "אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק". ובגמרא שם מבואר טעם האיסור, "משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא" ופירש רש"י שנראה כהולך לשוק למוכרו, הרי שחששו לאיסור מראית עין אפילו באיסור דרבנן (מכירה בשבת).

ב. התוס' במסכת כתובות (ס א ד"ה ממעכן) כתבו, "והא דאמר כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור היינו דווקא באיסור מלאכה דאורייתא כמו שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם (שבת סה א) שאם יראו יסברו שכבסן בשבת אבל הכא לא יראו אלא מלאכה כלאחר יד דהויא דרבנן ולא גזרי רבנן לאסור בחדרי חדרים". משמע שלא גזרו בחדרי חדרים אבל בפרהסיא גזרו על מראית עין גם באיסור דרבנן.

וכאן לפנינו בגמרא ראייה נוספת שחוששים למראית עין באיסור דרבנן! [ועיי' שו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד סי' ח].

וסברת האיסור: "דא"כ בטלת תורת עירוב מאותו מבוי שהרי לא יצטרכו לשכור כלל ויוכלו תמיד לבטל וישכח תורת עירוב".

2. עירוב - את הסוגיה שהובאה לעיל (פרק ב סעי' 1ה) פירש הרמב"ם באופן שונה. לשיטתו מדובר במקרה בו עשו עירוב, ומה שאסרו חז"ל הוא לסמוך על עירוב זה ולהתיר טלטול לחצר על ידי שנגדיר מכח העירוב שהם נחשבים ליחיד. וכפי שנאמר בדף סב (א): "ואמרו רבנן אין עירוב מועיל במקום גוי ואין ביטול רשות מועיל במקום גוי עד שישכיר".

לכן פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' עירובין הל' טו): "חצר שישראלים וגוי שרויין בה והיו חלונות פתוחות מבית ישראלי זה לבית ישראלי זה ועשו עירוב דרך חלונות, אף על פי שהן מותרין להוציא מבית לבית דרך חלונות הרי הן אסורין להוציא מבית לבית דרך פתחים מפני הגוי עד שישכיר, שאין רבים נעשים בעירוב כיחיד במקום הגוי".

וכך פסק השו"ע (סעי' כ).

3. שאלת רשות מהגוי - באותו סיפור בגמרא (שהובא לעיל סעי' 1), לרבא היה פתרון אחר. שאחד מבני החצר יתקרב אל הגוי, ויקבל ממנו רשות להניח חפצים בביתו, ואז הוא מוגדר כשירו ולקיטו של הגוי, שמותר בטלטול.

ונחלקו הראשונים האם במקרה זה צריך לשכור מהיהודי הזה רשות או שדי בעירוב על מנת להתיר. לרש"י, לטור ולרבנו ירוחם, במקרה זה די בעירוב, ומתיר לכל שאר בני החצר כשיצטרף עמהם על ידי עירוב. מאידך לרמב"ם, לסמ"ג (הל' עירובין רמז א) ולרשב"א (שו"ת ח"ד סי' רצח) במקרה זה צריך לשכור מהיהודי- לפי שביסוד הגזירה לא התירו בלי שכירות, והפתרון כאן בא רק לאפשר לשכור כשהגוי לא רוצה להשכיר. השו"ע הביא מחלוקת זו (סעי' יב) בסתם (כרמב"ם) ויש (כרש"י): "אם אינו רוצה להשכיר, יתקרב לו א' מבני החצר עד שישאל לו רשותו שיהא לו רשות להניח בו שום דבר, דהוה ליה כשכירו ולקיטו, ומשכיר שלא מדעת העכו"ם. ויש אומרים שאינו צריך להשכיר, אלא נותן עירובו ודיו". ובמשנה ברורה (ס"ק מא) כתב שלכתחילה יש לחוש לסברת הרמב"ם.

ספק נוסף במקרה זה הוא האם היהודי ששאל רשות מהגוי צריך להניח שם חפצים או לא. הבית יוסף מדייק מלשון רש"י והרמב"ם שאין חובה להניח חפצים ודי בזה שיש ליהודי רשות להניח שם חפצים. ומביא שאע"פ שמשלשון רבנו ירוחם משמע שחייב להניח חפצים, יש לומר שנקט רבנו ירוחם את לשון הגמרא ובאמת מספיק רשות להניח חפצים גם ללא הנחה בפועל.

אבל, הבית יוסף מסיים: "ומכל מקום נראה שצריך לקנות הקרקע באחד מהדרכים שנקנה בהם הקרקע לשאלה". החיי אדם (נשמת אדם כלל עה ס"ק ה) מעיר שלפי זה חייב להניח חפצים שם בערב שבת, כי זו דרך הקניין במקרה זה, בו שייך רק קניין בחזקה.

בלשון השו"ע ברור שדי ברשות להניח. וכן פסק המגן אברהם (ס"ק ח)¹⁴.

3א. שאלת חדר מסויים - הראשונים (הגהות מיימוניות פ"ב מהל' עירובין אות כ, טור ובית יוסף) למדו מדברי תוס' (עירובין סו א ד"ה מערב) שאם הגוי השאיל ליהודי חדר מסויים להניח בו חפציו ולא נתן לו רשות להניח חפציו בשאר הבית, זה לא מועיל. והבית יוסף מסייג: "מיהו נראה לי דלא מיקרי יחד לו מקום אלא כשמונעו בפירוש מלהשתמש בשאר הבית אבל כל שנותן הגוי חדר אחד סתם ולא מנעו בפירוש מלהשתמש בשאר הבית לא חשיב יחוד מקום וכדמשמע בעובדא דהמן בר רסתק שהבאתי בסימן זה".

ופסק בשו"ע (סעי' יג): "אם ייחד לו מקום בבית שמשאיל לו, כיון שאינו כשלוחו בכל הבית, לא מהני". והט"ז (ס"ק יד) מעיר שמלשונו משמע שחזר בו מההסתייגות שבבית יוסף, ופסק שכל שיחד לו מקום, אפילו אם לא אסר עליו בפירוש א שאר הבית, לא מועיל.

ובמגן אברהם (ס"ק ט) כתב הסתייגות נוספת, שהאיסור הוא דווקא כשאין לגוי רשות להתשמש במקום שהשאיל ליהודי, אבל אם יש לו מקום - היהודי הוא כשכירו ולקיטו ויכול לערב עם שאר בני החצר. וכך פסק המשנה ברורה (ס"ק מג): "והאחרונים הסכימו לדינא דהא דלא מהני יחוד מקום היינו דוקא כשאין לו רשות להשתמש באותו מקום שייחד לו כלל וגם אינו יכול לסלקו וא"כ תו לא הוי כשלוחו כיון שאין לו שייכות עמו אבל כשיש לו רשות להשתמש במקום שייחד לו או שיש לו רשות לסלק את הישראל א"כ עדיין יש לו שייכות עם הישראל והוי כשלוחו".

4. **שכירות** - הדרך המרכזית והמרווחת ביותר להתיר טלטול בחצר שגרים בה שני יהודים וגוי, היא לשכור מהגוי רשות כמבואר בגמרא עירובין (סב א): "ואמרו רבנן אין ערוב מועיל במקום גוי ואין ביטול רשות מועיל במקום גוי עד שישכיר". ובדיני השכירות יש חמש שאלות: איך שוכרים, מתי שוכרים, ממי שוכרים, לכמה זמן שוכרים, עבור מי שוכרים.

4א. **איך שוכרים?** - שאלה זו מתחלקת לשלש: האם צריך שכירות טובה, האם צריך שהגוי ידע לשם מה שוכרים ממנו, והאם ניתן לשכור בפחות משה פרוטה.

4א*. האם צריך שכירות טובה - במסכת עירובין (סב א) נחלקו רב חסדא ורב ששת האם צריך שכירות טובה או שדי בשכירות חלושה (לשון המשנ"ב). לרב חסדא צריך שכירות טובה¹⁵. לרב

¹⁴ ולשיב דברי הנשמ"א, נראה לומר שיש הנחה שיוצרת מציאות ויש הנחה שמקיימת מציאות. והיינו - שהנחה בערב שבת בשעת השאלה, מקיימת את השאלה, ואילו היא לא הייתה כאן שאלה כלל. ומה שכתבו השו"ע ומגן אברהם שלא צריך להניח, היינו אחר ששאל על מנת להניח, וקיים השאלה על ידי הנחה, לא צריך שוב להניח שם כלום בשבת ואף לא בערב שבת. שדי ברשות להניח ולא בעינן הנחה בפועל.

¹⁵ בבית יוסף מביא שלשה פירושים מהי שכירות טובה: תוס' בשם הערוך: ע"י כתיבה וחתימה. ר"ח: כמו בנין. רש"י: שיוכל למלא את החצר ספסלים אם ירצה בכך.

ששת די בשכירות חלושה. להלכה פסקו הרמב"ם (פ"ב מהל' עירובין הל' יב) והרא"ש (פ"ו סי' א) כרב ששת, מאחר והלכה כמיקל בעירוב.

[הטור כתב כרא"ש להקל, וביאר שאין צורך בכתיבה וחתימה, והעיר הבית יוסף, שהיה נראה לו פירוש ר"ח. אבל הוא הדין שלא בעינן לשאר הדברים שבוארו בראשונים].

4א** . האם הגוי צריך לדעת בשביל מה שוכרים ממנו - מאותו מקור של הדין הקודם, יוצא גם הדין הזה. ולכן כתבו הטור והשו"ע: "ואינו צריך לפרש לו שהוא להתיר הטלטול".

4א** - האם ניתן לשכור בפחות משה פרוטה - מאחר והשכירות היא מגוי, הקלו חכמים לשכור כדיני הגויים. במסכת ע"ז (עא ב) נאמר שבן נח נהרג על פחות משו"פ¹⁶, לפי שבדיניהם זהו גזל. ואם כן, מאחר וסכום זה חשוב בעיניהם, הרי זה גם מקח וממכר ומסיקה הגמרא בעירובין (סב ב) שבין לרב חסדא (שמצריך שכירות בריאה) ובין לרב ששת (שמצריך שכירות חלושה), ניתן לשכור מגוי בפחות משו"פ.

וכך פסק השו"ע (סע' ה): "שוכרין מן הגוי אפילו בפחות משו"פ". והעיר הט"ז, שלפי הטעם שהובא בגמרא, שזהו מאחר ובדיני הגויים זה מקח וממכר, הרי שמישראל יהיה אסור לשכור בפחות משו"פ¹⁷.

בב. מתי שוכרים? - השאלה מתי שוכרים מתחלקת לשתי שאלות. א. האם צריך לשכור לפני שבני החצר היהודים מערבים יחד, או אחרי? ב. האם ניתן לשכור בשבת?

4ב* . שכירות לפני העירוב או אחריו - בשאלה זו מרחיב הביאור הלכה (ד"ה צריך שישכירו). תחילה הוא עומד על כך שמלשון הגמרא (סו א): "מה מערב חמשה ששורים בחצר אחת אחד מערב על ידי כלן, אף שוכר נמי אחד שוכר על ידי כלן", משמע, שתחילה יש לערב ואחר כך לשכור כדי שיהיו נחשבים כולם לישות אחת. אבל, מביא הבה"ל, שמדברי הראשונים (רמב"ם, סמ"ג ורשב"א) משמע שיש לשכור תחילה ואחר כך לערב. וטעמם - שאין לעשות עירוב כל עוד יש ספק אם הוא יועיל (והרי מברכים על עירוב), וכשיש גוי, ספק אם העירוב יועיל, כי הגמרא אומרת שהם לא רוצים להשכיר מאחר וחוששים מכשפים. לכן, לכתחילה יש לשכור לפני העירוב. ולפי טעם זה, בדיעבד מועיל עירוב שעשו לפני השכירות. ואז מנסה הבה"ל להביא ראיה שאף בדיעבד לא יועיל עירוב לפני השכירות, מסע' ז, שם נלמד שאם שכרו לזמן, בסוף זמן השכירות, מתבטלת השכירות וגם העירוב וצריך לערב מחדש, ומדוע? הרי יש כאן עירוב לפני השכירות החדשה, אלא ודי שעירוב לפני שכירות לא מועיל. והבה"ל דוחה ראיה זו ששם הוי כאילו התנו שעושים את העירוב לזמן מסויים.

¹⁶ ועיי' כלי חמדה פרשת נח

¹⁷ והמציאות ששייך לשכור מישראל היא כאמור לעיל, שהגוי לא רצה להשכיר ויהודי אחד מבני החצר התקרב אליו והשאיל ממנו מקום, ואז צריך לשכור ממנו.

והבה"ל מפלפל בזה עוד קצת ומסקנתו: "דלכתחלה לכו"ע צריך לעשות השכירות מתחלה ואח"כ העירוב ואם ירצה לעשות העירוב מתחלה אסור לברך עליו אכן בדיעבד מסתברא דהוי עירוב אף שעשה השכירות אח"כ כיון שבזמן בה"ש זמן חלות העירוב כבר נעשה השכירות".

44**ב. שכירות בשבת - כפי שכבר ראינו לעיל, הלכה כרב ששת שבשכירות זו לא צריך שכירות בריאה ודי בשכירות חלושה. ומזה למד המרדכי (רמז תקח) שמותר לשכור אפילו בשבת מאחר וזה לא ממש מקח וממכר. ופירש הט"ז (ס"ק ז): "שאיין זה אלא כמתנה להתיר טלטול בשבת". והרי אסור לטלטל מעות בשבת? הן מוקצה? עונה המשנה ברורה (ס"ק כב): "ומבואר בפוסקים דנותן לו דבר מאכל או כל דבר המותר לטלטל ואומר זה עבור שכר חצרך אבל מעות אסור לטלטל"¹⁸.

44ג. ממי שוכרים? - שאלה זו מתחלקת לשלש שאלות: א. שכירות מבעל הבית ובני משפחתו. ב שכירות מפועלים של בעל הבית. ג. שכירות מגזבר המלך הממונה על העיר.

44ג*. שכירות מבעל הבית ובני משפחתו - המקרה הפשוט והרגיל הוא לשכור מבעל הבית, זה כל כך פשוט עד שאין מקום לפרש ולומר זאת. אבל, מה קורה כשבעל הבית לא רוצה להשכיר? הדין יוצא מהסיפור של המן (או לחמן) בר ריסתק, שאי אפשר להכריח את הגוי להשכיר. וכך פסק הרא"ש (פ"ו סי' א) והשו"ע (סעי' י): "אם שכרו ממנו בעל כרחו, אינו מועיל, אף ע"פ שהיה רגיל להשכיר מקודם"¹⁹.

כאמור לעיל, הגמרא אומרת שסתם גוי לא רוצה להשכיר כי הוא חושש מכשפים. מה עושים במקרה כזה? הרי אי אפשר להכריח אותו? הגמרא בדף פ (א) מספרת: "ההוא טורזינא דהוה בשיבבותיה דרבי זירא אמרו ליה אוגיר לן רשותך לא אוגיר להו אתו לקמיה דרבי זירא אמרו ליה מהו למיגר מדביתהו אמר להו הכי אמר ריש לקיש משמיה דגברא רבה ומנו רבי חנינא אשתו של אדם מערבת שלא מדעתו ההוא טורזינא דהוה בשיבבותיה דרב יהודה בר אושעיא אמרי ליה אוגר לן רשותך לא אוגר להו אתו לקמיה דרב יהודה בר אושעיא אמרי ליה מהו למיגר מדביתהו לא הוה בידיה אתו לקמיה דרב מתנה לא הוה בידיה אתו לקמיה דרב יהודה אמר להו הכי אמר שמואל אשתו של אדם מערבת שלא מדעתו".

¹⁸ ועוד מעיר רמ"א (סעי' ה) ומבאר המשנה ברורה, ששכירות זו מועילה רק לאחד מבני החצר, שהרי אי אפשר לעשות עירוב בשבת, ולכן בכל מקרה לא יוכלו לטלטל, אלא שיכולים לבטל רשותם לאחד מבני החצר ולו יהיה מותר לטלטל.

¹⁹ הט"ז (ס"ק יב) מסביר מה ההבדל בין מקרה זה למקרה בו היה יהודי רגיל לערב עם שכניו ועכשיו לא רוצה, שנפסק להלכה בסימן שסז שכופים אותו להשתתף, ומדוע פה לא? אלא שאת היהודי אפשר לכופ לקיים מצוה שהוא רגיל בה, ואצל גוי אין כפייה כזו. ובשער הציון (ס"ק לד) הביא מהתוספת שבת והעצי אלמוגים, שבלאו הכי לא יועיל בעל כרחו, שאילו היה מועיל, בטלת את תקנת חכמים שתקנו לשכור כדי שהיהודי לא יגור שם - שהרי יגור שם וישכור בע"כ של גוי ויטלטל בשבת.

והבינו הראשונים שמשמעות התשובה הייתה שכמו שאשה מערבת שלא מדעת בעלה, כך היא יכולה להשכיר את רשותו שלא מדעתו. וכך פסקו הרשב"א (שו"ת ח"ד סי' רחצ) והמרדכי (רמז תכח).

וכך פסק השו"ע (סעי' יא): "אבל מאשתו... שוכרים אף על פי שהוא מוחה". וכתב המשנה ברורה (ס"ק לב) בשם התוס' (סה ב ד"ה דלא), שניתן לשכור מכל אחד מבני ביתו ולא רק מאשתו.

ג4**. שכירות מפועלים של בעל הבית - כאמור לעיל, ניתן לשכור מבני ביתו, והוא הדין מפועליו - דהיינו שכירו ולקיטו, אלא שכאשר שוכרים מהם יש הבדל באופן השכירות בין שכירות לזמן קצוב לשכירות סתם וכפי שיתבאר להלן.

ג4**. שכירות מגזבר המלך - כנ"ל.

ד4. לכמה זמן שוכרים? - רש"י (סב א ד"ה אלא דכו"ע) כתב: "מתוך שיהא טורח לישראל לשכור בכל ערב שבת יצא". ונחלקו הראשונים בכוונתו²⁰: האור זרוע (ח"ב סי' קסח) פירש שמדבריו עולה שיש לשכור בכל ערב שבת מחדש, וממילא השכירות מועילה רק לאותה שבת. אבל הרא"ש (פ"ו סי' א) פירש שרש"י מדבר על מצב בו הגוי חוזר בו מהשכירות, וכל זמן שאינו חוזר בו השכירות מועילה ואפילו לזמן מרובה. וכך פסקו רוב הראשונים. וכך פסק השו"ע (סעי' ו): "כל זמן שאין העכו"ם חוזר בו, מועיל השכירות ואפילו לזמן מרובה".

* האם יכול הגוי לחזור בו מהשכירות? - הבית יוסף למד מדברי רש"י (סא ב ד"ה עד שלא יוציא) שהגוי לא יכול לחזור בו מהשכירות עד שלא ישיב את הכסף. אבל יש אחרונים שהבינו בדברי רש"י אחרת, לשיטתם הדבר לא תלוי בהחזרת הכסף, אלא בלקיחתו. מרגע שקיבל הגוי את הכסף אינו יכול לחזור בו ואפילו אם יחזיר את הכסף (ביאור הלכה בשם אליה רבא ובית מאיר ועוד).
ובעניין זה יש חילוק בין שכרו סתם לשכרו לזמן ידוע.

**כששכרו סתם ורוצה לחזור בו על ידי החזרת הכסף - לדעת המג"א לפני שבת ראשונה יכול לחזור, אחריה לא יכול לחזור. לדעת הביאור הלכה (על פי הפוסקים הנ"ל) לפני שבת ראשונה לא יכול בו, אחרי שבת ראשונה יכול לחזור בו ולטעון שהשכירות היתה רק לשבת אחת²¹. לדעת הט"ז תמיד יכול לחזור בו.

** שכרו לזמן ורוצה לחזור בו על ידי החזרת הכסף - לדעת הט"ז יכול לחזור בו. לדעת המגן אברהם לא יכול לחזור.

²⁰ ונפלא לראות כמה דייקו הראשונים בדברי רש"י - והדברים ידועים. "ודקדק מאד בלשונו שרמז כמה חידושים בשינוי אות" (הרב חיד"א, שם הגדולים אות ש ערך רש"י). וע"ע בשל"ה הקדוש (מסכת שבועות אות קפא).

²¹ ובמקרה זה לחיי אדם - צריך להחזיר את הכסף כיוון שהישראל יכול לטעון שכוונתו הייתה לשכור לכמה שבתות. לב"ח ועוד - אין צריך להחזיר את הכסף כיוון שטוען הגוי שכוונתו היתה על שבת אחת.

ד4*. שכר לזמן קצוב ובתוך הזמן השכיר הגוי לאחר - בתשובות המיוחסות לרמב"ן (סי' רז) כתב שאם שכר מגוי לזמן ידוע ואותו גוי השכיר את רשותו לאחר בתוך אותו זמן, לא צריך לחזור ולשכור, אלא סומכים על השכירות הראשונה. וכך פסק השו"ע (סעי' ח). ה"יז ביאר שהטעם הוא שהגוי הראשון לא סילק לגמרי את רשותו ממקום זה, שהרי בתום השכירות ישוב לשם (ולפי זה אם מכר, צריך לשכור מהלוקח). אבל האליה רבא והחיי אדם ביארו שהטעם הוא ששכירות ליומא נמי ממכר היא, ואין למשכיר רשות לסלק את זכויות השוכר (ולפי זה גם במכר המשכיר לגוי אחר לא צריך לחזור ולשכור מהלוקח²²).

ד4**. שכר מפועל של הגוי והפועל סולק מתפקידו בתוך זמן השכירות - בתשובת הרשב"א (ח"ה סי' ו' ותובא להלן סעי' ד4**) מתבאר שאם שכר מפועלים של בעל הבית (שכירו ולקיטו) והם סולקו בתוך זמן השכירות, לא צריך לחזור ולשכור שנית. מפני ששכירות זו נחשבת כאילו שכר מבעל הבית, שהרי היה לו רשות (ט"ז ס"ק טו). אמנם, הבית יוסף מדייק שזה דווקא במקרה בו שכרו לזמן ידוע, אבל אם שכרו בסתם, ברגע שסולק הפועל, לא מועילה השכירות. וכך פסק בשו"ע (סעי' יד).

ד4*** שכר מגזבר המלך, והגזבר סולק מתפקידו בתוך זמן השכירות - בשו"ת הרשב"א (ח"ה סי' ו' * נשאל: "ולענין שכירות מגזבר המלך הדר בשכונתם, כדי להתיר את מבואות השכונה ע"י השכירות. ונסתפק לכם, אם אתם צריכים לשכור בכל פעם שיתחלף הגזבר, אם לא?". והשיב: "מסתברא לי, שאין אתם צריכים, אלא כל ששכרתם ממנו לשנה, או שתים, או יותר. אעפ"י שנתחלף הגזבר, מותרים אתם באותו שכירות ראשון, עד הזמן ששכרתם ממנו, לפי שגזבר המלך כמלך. והשוכר ממנו, כשוכר מהמלך, והשכירות נופלת יהיה לכיס המלך. ואפילו בשכירו ולקיטו נראה כן. שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר, אלא להקל. וכ"ש בגזבר המלך, כמו שאמרנו".

הבית יוסף עומד על שתי נקודות בדברי הרשב"א. הראשונה כאמור לעיל, שיש לחלק בין שכירות לזמן לשכירות סתם²³. השניה, שמהרשב"א משמע שההיתר הוא מפני שהכסף נופל לכיסו של המלך. אבל במקום בו הגזבר לוקח לעצמו לכאורה לא תהיה אפשרות לשכור ממנו כלל. אמנם, דוחה הבית יוסף, בשתי דרכים. הראשונה שהעובדה שהגזבר גונב מהמלך לא משנה את המציאות שהשכירות היא מהמלך ושל המלך. השניה שמן הסתם המלך מוחל לגזבר על סכומים קטנים כאלה, וכך דרכם של מלכים וממילא זה נחשב ברשות המלך.

ופסק רמ"א (סעי' יד): "וה"ה אם שכרו מגזבר המלך ונסתלק לגמרי מן המלך (פירוש: אז אם שכר בסתם נסתלקה השכירות. י.ק). אבל אם לא סלקו רק מן הגזברות, ועדיין אוכל פרס המלך, עדיין מקרי שכירו ולקיטו ויוכל לשכור ממנו ולכן גם שכירות הראשון עדיין קיים".

²² והגרע"א בשם החכם צבי מחמיר במכירה. והפרי מגדים נשאר בצ"ע. ולכתחילה טוב לשכור מהלוקח (שעה"צ ס"ק ל).

²³ והמשנה ברורה (ס"ק מח) מוציא מזה אזהרה מעשית - לשכור משר העיר רק על זמן ידוע. ולכתחילה רק עד עשרים שנה.

ה4. מי שוכר? - במסכת עירובין (סו א) מתבאר שלדעת רבי יוחנן 'שוכר כמערב' - דהיינו שכמו שבעירוב אחד מערב עבור כולם, כך בשכירות מקום מהגוי, אחד שוכר עבור כל בני החצר. וכך פסק השו"ע (סעי' ט): "חמשה הדרים בחצר, אחד שוכר מהעכו"ם בשביל כולם".